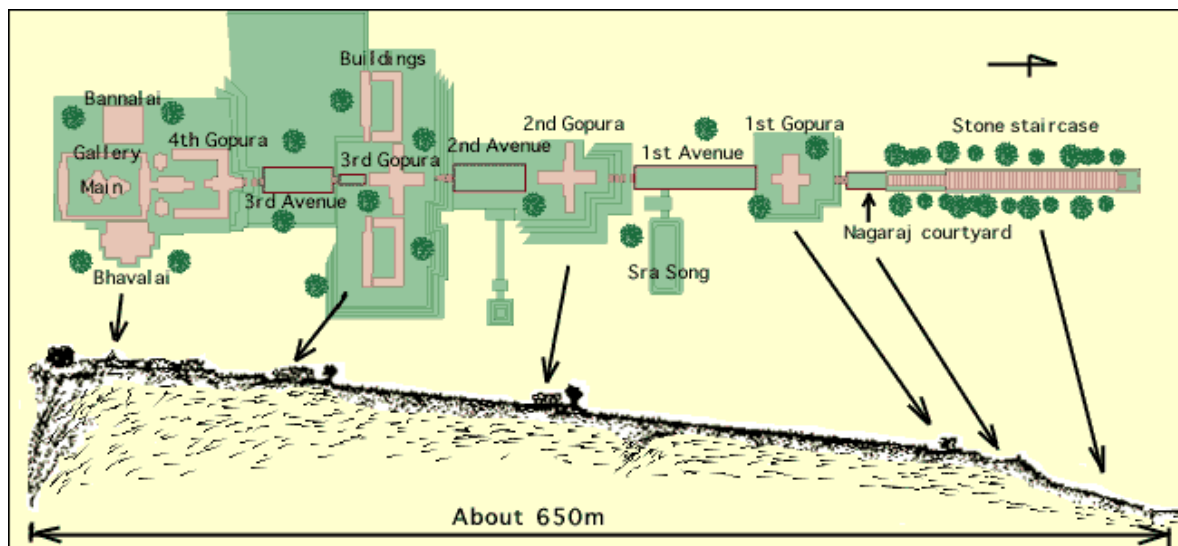

เขาพระวิหาร: มรดกโลกของกัมพูชา

ข้ามเขมร ขึ้นเขาพระวิหาร*

(เอกสารเสวนา: เขาพระวิหาร: มรดกโลกของเขมร พุทธศักราช 19 กรกฎาคม 15.00-18.00 ท້องพระโรงวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร กทม. 15.00 บรรเลงปี่พาทย์ ระบำลพบุรี ระบำอัสพร เพลงดับเขมร ขอมคำคืน อำนวยการ โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ 16.30 “เสวนา: เขาพระวิหาร มรดกโลกของเขมร” ชาลววิทย์ เกษตรศิริ, ชีรภาพ โลหิตกุล, ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, ศิริพนธ์ เหล่ามานะเจริญ)

เมื่อเดือนตุลาคม (2533) ผมพร้อมด้วยคณะรวมทั้งหมด 4 คน มีอจารย์ทรงยศ แวงหงษ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และนักศึกษาปริญญาโท มธ. ผู้ช่วยอีก 2 คน คือ เกรียงศักดิ์ เสรษฐพัฒนวณิช และชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ไปสำรวจพรมแดน ไทย-พม่า-ลาว-เขมร

เราโชคได้ข้ามพรมแดนเขมรขึ้นไปบนเขาพระวิหาร (22 ตุลาคม 2533) ใช้เวลาทั้งหมดไปกลับ 2 ชั่วโมงจากเส้นชายแดนที่มีรั้วลวดหนามกั้นอยู่ ปีนขึ้นไปยังโคปุระ (ซุ้มประตู) 2 ชั้น เข้าไปยังปราสาทหลังที่ 1-2-3 สูดที่หน้าผา “เปียตาดิ” ที่มองดิ่งลงไปเป็นเหวลึกเหนือดินแดน “ขะแมร์กรอม” หรือ “เขมรต่ำ” เหนือระดับน้ำทะเล 600 เมตร เราได้เห็น “วิมาน” ของพระศิวะ (อิศวร) เทพเจ้าสูงสุดของศาสนาฮินดู-พราหมณ์ ได้เห็นสถาปัตยกรรมที่พัฒนาจนสมบูรณ์และเป็นที่สุด

* แก้ไขปรับปรุงจากการพิมพ์ครั้งแรกใน สารคดี 6 : 17 (มกราคม 2534), หน้า 140-154.

แห่งหนึ่งของมนุษยชาติ ได้เป็นธรรมชาติและป่าเขาอันงดงาม ที่อาจจะถูกอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำลายลงในไม่ช้านี้

ในชีวิตของ “ซีพอร์ลงเท้า” เดินทางท่องเที่ยวของผม ปราสาทเขาพระวิหารตัดเทียม หรืออาจจะเหนือกว่า “วิหารพาร์เธนอน” ของกรีกที่เอเธนส์ด้วยซ้ำไป

เขาพระวิหารเป็นของ “ใคร”

หากท่านจะลองถามตัวเองหรือคนไทยทุกๆ ไปว่า เขาพระวิหารเป็นของใคร มักจะได้รับคำตอบว่า เขาพระวิหาร “น่าจะเป็นของไทย” เพราะโดยหลักของเส้นพรมแดนธรรมชาติแล้ว เขาพระวิหารตั้งอยู่บนเทือกเขา “พนมดงเร็ก” (ไทย) ในขณะที่ทางด้านทิศใต้ (เขมร) เป็นหน้าผาสูงจากระดับน้ำทะเลถึง 600 เมตร หรือสูงจากพื้นแผ่นดินเขมร “เขมรด้า” ถึง 500 เมตร

แต่ศาลโลกที่กรุงเฮก ตัดสินคดีเขาพระวิหารเมื่อ พ.ศ.2505 ด้วย คะแนนเสียงถึง 9 ต่อ 3 ให้เขาพระวิหารตกเป็นของเขมร ทั้งนี้ โดยใช้หลักการจากสนธิสัญญาปี ค.ศ.1904 และ 1907 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ฝรั่งเศสได้จัดพรมแดนให้เขาพระวิหารอยู่ในอินโดจีน การกำหนดพรมแดนดังกล่าว รัฐบาลสยามในสมัยนั้น ได้ยอมรับไปโดยปริยายโดยมิได้มีการท้วงติง ดังนั้น การนิ่งเฉยก็เท่ากับเป็นการยอมรับหรือ “กฎหมายปิดปาก” นั่นเอง

ถ้าจะถามว่า รัฐบาลสยามในสมัยราชาธิปไตย ยอมรับว่าเขาพระวิหารเป็นของอินโดจีนฝรั่งเศสใช่หรือไม่ คำตอบก็คือ “ใช่”

เมื่อเกือบ 100 ปีที่แล้ว เขาพระวิหาร อาจหาได้มีความสำคัญในจิตใจของชาวสยาม อาจเป็นไปได้ว่า คนสยามส่วนใหญ่ไม่รู้จักร หรือไม่เคยได้ยินชื่อเขาพระวิหารด้วยซ้ำไป

อาจมีเพียงชนชั้นเจ้านาย ที่มีการศึกษาหรือมีความสนใจในด้านโบราณคดีเท่านั้น ที่รู้จักเขาพระวิหาร ดังเช่น สมเด็จพระบรมราชาธิบดีในสมุหราชูปถัมภ์ ในสมัยที่ดำรงตำแหน่งอภิรัฐมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อปี พ.ศ.2472 ที่เสด็จตรวจโบราณวัตถุสถานมณฑลนครราชสีมา (ลาวกลาง) ได้เสด็จไปยังเขาพระวิหารด้วย และได้ทรงแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ข้าราชการอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งก็ได้มาถวายเป็นต้อนรับอย่างเป็นทางการ มีการประดับธงทิวฝรั่งเศสเหนือปราสาทนั้น และได้กลายเป็นหลักฐานอย่างดี ที่เขมรจะนำมาใช้ในการต่อสู้คดีกับไทยในปี 2505 ว่าสยามยอมรับว่า เขาพระวิหารขึ้นอยู่กับอธิปไตยของอีกฟากหนึ่งของพรมแดน

อีก 3 ปีต่อมา มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ผู้นำใหม่ของ “สยาม” ที่กำลังเปลี่ยนชื่อประเทศสยาม ให้เป็นประเทศไทย (2482) และสร้างบรรยากาศของ “ลัทธิชาตินิยมแบบทหาร” (หรืออำมาตยา-เสนาธิปไตย) ได้เริ่มต้นเรียกร้อง ให้มีการปรับปรุงพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส จนกระทั่งเกิดสงครามขึ้นในช่วง 2483-2484 เป็นผลให้ไทยได้ดินแดนเพิ่มขึ้น 4

จังหวัด คือ ไชยะบูลี (ถูกเปลี่ยนชื่อให้เป็นที่ไทยว่า “จังหวัดลานช้าง”) นครจำปาศักดิ์ เขียมราชู (เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดพิบูลสงคราม) และพระตะบอง

ในหนังสือ “ประเทศไทยเรื่องการได้ดินแดนคืน” ของกองโฆษณาการงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2484 สมัยนั้น มีรูปปราสาทเขาพระวิหารพิมพ์อยู่ด้วย พร้อมด้วยคำอธิบายภาพว่า “ปราสาทหิน เขาพระวิหาร ซึ่งไทยได้คืนมาคราวปรับปรุงเส้นเขตแดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส และทางการกำลังจัดการบูรณะให้สว่างามสมกับที่เป็นโบราณสถานสำคัญ”

สรุปได้ว่า ทั้งในสมัยราชาธิปไตย และสมัยประชาธิปไตยตอนต้น (สมัยแรกของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม 2481-2487) นั้น เรายังไม่เกิดความคิดว่าเขาพระวิหารเป็น “ของไทย” แต่อย่างใด

แล้วเรามาคิดว่า เขาพระวิหารเป็น “ของเรา” เมื่อไร คำตอบก็คือเมื่อ “ลัทธิชาตินิยมแบบทหาร” (หรืออำมาตยา-เสนาธิปไตย) เริ่มลงหลักปักฐาน เปลี่ยนการมองแนวพรมแดนของประเทศใหม่ใน “สกุลจอมพล ป.พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ” (แทนการมองแบบ “ราชาชาตินิยม” หรือ “สกุลดำรงราชานุภาพ”)

ภายหลังที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 และไทยต้องการปรับสถานะของตนมิให้เป็นประเทศ “แพ้สงคราม” ตามญี่ปุ่นไปด้วยนั้น ไทยได้ขอมคืนดินแดนทั้งหมดที่ได้มาให้แก่อังกฤษ คือ ไทรบุรี (เคดาห์) ปะลิส กลันตัน ตรังกานุ (ไทยสมัยพิบูลสงครามขนานนามใหม่ว่า “สี่รัฐมาลัย”) และสรัฐไทยเดิม (เมืองเชียงตุงและเมืองพานใน “รัฐฉาน”) และคืนให้แก่ฝรั่งเศสคือ 4 จังหวัดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น (ไชยะบูลี จำปาศักดิ์ เขียมราชู และพระตะบอง)

แต่อินโดจีนของฝรั่งเศสถูกเป็นไฟด้วยสงครามกู้ชาติใน ลาว เขมร และเวียดนาม และเมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้อย่างย่อยยับออกไปในปี 2479 (ค.ศ.1954 สงครามเวียดนาม) ก็ดูเหมือนจะเกิดช่องว่างแห่งอำนาจและทางการเมืองขึ้นทั่วอินโดจีน

น่าเชื่อว่าตอนนี้นั้นแหละ ที่กองทัพไทย (ในสมัยยุคหลังของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2491-2500) ที่ได้ขึ้นไปครอบครองเขาพระวิหารเอาไว้ และเริ่มกระบวนการสร้างจิตสำนึกใหม่ว่าเขาพระวิหารเป็น “ของไทย” หรือขยายความการตีความประวัติศาสตร์ ให้ไทยมีความชอบธรรมในการครอบครองเขาพระวิหารยิ่งขึ้น

มีการเสนอความคิดว่า “ขอมไม่ใช่เขมร” ดังนั้น เมื่อ “ขอม” มิได้เป็นบรรพบุรุษของเขมร เขมรปัจจุบัน ก็ไม่มีสิทธิจะครอบครองเขาพระวิหาร หรือการเสนอแนวคิดเรื่อง “คนไทยอยู่ที่นี่” มาตั้งแต่สมัยทวารวดีแล้ว ดังนั้น คนไทยก็น่าจะเป็นแรงงานกรรมกรในการสร้างพระวิหาร ตลอดจนบรรดาปราสาทขอมทั้งหลายในอีสาน เหตุนี้ จึงเป็นสิทธิอันชอบธรรมของไทย ที่จะได้เขาพระวิหารไว้

วิธีการตีความประวัติศาสตร์ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกว่าเป็น “ของไทย” แบบนี้ จะพบในงานเขียนมากมายของยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นงานของ *ปรีดา ศรีชลาลัย*, *น. ณ ปากน้ำ*, *พลุลวง* รวมทั้งของบุคคลสำคัญที่มึงานเขียนเชิงประชานิยม “ชาตินิยมไทย” เช่น “นายหนหวย” เป็นต้น และยังถ่ายทอดมาในการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร

แน่นอน กรณีสำคัญของเรื่องนี้ก็คือ การที่เขมรในสมัยประมุขของรัฐ “นโรดมสีหนุ” ยื่นฟ้องต่อศาลโลกเมื่อปี 2502 และอีก 3 ปีต่อมา ไทยก็แพ้คดีนี้ไปในปี 2505 รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ต่อสู้เพื่อยืนยัน “สิทธิ” ของไทยอย่างเต็มที่ในรูปของ “การเมืองมวลชน” มีการเรียไรเงินคนไทยคนละ 1 บาท เพื่อสนับสนุนการต่อสู้ของนายฝ่ายไทย (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช) ซึ่งคิดว่าไทยจะชนะแน่นอน แม้แต่เมื่อฝ่ายคนไทยขึ้นเครื่องบินเดินทางไปกรุงเฮก ก็เห็นเมฆแปรรูปเป็น “ช้างเผือก” ถือว่าเป็นลางดีของไทยที่จะชนะคดี เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อกลับกลายเป็นไทยแพ้ รัฐบาลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งปกครองประเทศโดยไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่มีรัฐธรรมนูญ ไม่มีการเลือกตั้ง ไม่มีพรรคการเมือง ห้ามการชุมนุมทางการเมือง ก็สนับสนุนและยินยอมให้นิสิตนักศึกษาเดินขบวน ประท้วงมติของศาลโลกได้อย่างเต็มที่ เพียงครั้งเดียวและครั้งสุดท้าย

ความสัมพันธ์ไทย-เขมร “ทั้งรักทั้งชัง”

ไทยกับเขมร มีพรมแดนติดกันยาวถึง 800 กิโลเมตร จากจุดที่เรียกว่า “ช่องบก” อุบลราชธานี (ที่พรมแดนไทย-ลาว-เขมร มาบรรจบกันจนบางคนอยากตั้งชื่อว่า “สามเหลี่ยมมรกต”) เรื่อยมาในเขตอีสานใต้ แล้วเลาะลงมาตามชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี (สระแก้ว) ไปสิ้นสุดที่ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

พรมแดนอันยาวเหยียดนี้ ยังหมายถึงความสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างไทยกับขอม-เขมร ก่อนสมัยสุโขทัยอีกด้วย **ความสัมพันธ์ของสองชนชาตินี้ เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ “ทั้งรักทั้งชัง” หรือ love-hate relationship** เหมือนๆ กับความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับเกาหลี กล่าวคือสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมประเพณีญี่ปุ่นในปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลและมรดกตกทอด มาจากเกาหลีไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนา ผ้าแพรไหม เครื่องเคลือบ สถาปัตยกรรมและประติมากรรม สิ่งที่ญี่ปุ่นกล่าวว่าเป็นอิทธิพลจีน อันสูงส่งที่ผ่านเข้ามากลายเป็นญี่ปุ่น ล้วนแล้วแต่มีเกาหลีเป็นสื่อกลางสืบทอดเกือบทั้งสิ้น แต่ความสำเร็จในการปฏิรูปและการอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในปัจจุบัน ทำให้ญี่ปุ่นมองข้ามเกาหลี ซ้ำยังมองด้วยสายตาที่ดูถูกเหยียดหยามอีกด้วย

วัฒนธรรมประเพณีไทยปัจจุบัน ที่เราถือว่ามีต้นกำเนิดจากอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ลวดลายทางศิลปะ หรือแม้คำศัพท์ในภาษาไทย หาได้รับโดยตรงจากมือหนึ่งในอินเดียไม่ เรารับถ่ายทอดผ่านมือสองเกือบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นศรีลังกา (รวมทั้งทมิฬ) มอญ เขมร และแม้แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ในส่วนที่เป็น “สมมุติเทวราช” ตลอดจนประเพณีราชสำนัก ราชศัพท์ต่างๆนานา จน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เคยกล่าวได้ว่า “derived from Cambodia”

ผู้นำไทยในอดีต ตื่นเต้นและชื่นชมกับอะไรๆ ที่เป็นขอม-เขมร อยู่มาก ขุนผาเมือง เจ้าเมือง ราช ผู้มีส่วนสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ก็ได้พระนาม “ศรีอิทรบดินทราทิตย์” (ก่อนที่จะถูกแปลง เป็นศรีอินทราทิตย์) มาจาก “สีฟ้า” เมือง “ศรีโยธระ” พร้อมๆ กับการได้ “พระขรรค์ไชยศรี” มา เป็นเครื่องราชูปโภค และนาง “สุขรมหาเทวี” มาเป็นมเหสี

นี่คือข้อความจากศิลาจารึกหลักที่ 2 หรือจารึกวัดศรีชุม (ที่ยังไม่เคยถูกตั้งข้อกังขาว่าทำปลอม ขึ้น) คำภาษาไทยว่า “สีฟ้า” อันเป็นศัพท์ที่สูงส่งสำหรับตำแหน่ง “กษัตริย์” กับคำว่า “ศรีโยธระปุระ” หมายถึงกษัตริย์ขอม (เขมร) แห่งเมืองนครวัดนครธม นั่นเอง

ดังนั้น ของสูงของไทยแต่แรกไม่ว่าจะเป็น “ศรีอิทรบดินทราทิตย์” “พระขรรค์ไชยศรี” และ “สุขรมหาเทวี” ก็มีต้นกำเนิดจากกัมพูชา ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดแห่งหนึ่งในผืนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นแหล่งศิลปวิทยาการ และความบันเทิงใจของชนเผ่า ไทย/ลาว

เรื่องดังกล่าวนี้ มีกรณีแบบเดียวกัน และซ้ำกันในกรณีของ ฟ้างุ้ม ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง ฟ้างุ้มเสด็จไปตั้งถ้ำการเมืองที่นครวัด-นครธมของเขมร และก็ได้ทั้ง “พระบาง” อันเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ได้ทั้งมเหสีคือธิดาขอม สถาปนาตั้งตนเป็นใหญ่เหนือชนลาว ทั้งหมดได้ (พ.ศ.1896 หลังสุโขทัยเกือบหนึ่งร้อยปี และหลังพระเจ้าอู่ทองสถาปนาอยุธยาเพียง 3 ปี)

ความประทับใจและชื่นชมในอะไรที่เป็นเขมรๆ นั้นสืบทอดมาในสมัยอยุธยา และที่น่าสนใจก็คือ ศิลปวัฒนธรรมเขมร ที่มาปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในราชสำนักไทยนั้น เป็นผลของการสงคราม เป็นสงครามที่ผู้แพ้ มีอารยธรรมสูงกว่า ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมให้แก่ผู้ชนะ

อาณาจักรขอม-เขมร อันรุ่งเรือง ต้องสูญสลายลงก็ด้วยสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา (นครวัด-นครธม) 3 ครั้ง ถูกพระเจ้าอู่ทองตีครั้งที่ 1 พระรามศวรครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 พ.ศ.1974 พระเจ้าสามพระยาตีแตกย่อยยับ นับแต่นั้นนครวัด-นครธมก็ล่มสลาย เขมรต้องย้ายเมืองหลวงหนีไปให้ไกลจาก ไทยอยุธยา ไปยังเมืองละแวก เมืองอุดงมีชัย และเมืองพนมเปญในที่สุด การเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1974 เปรียบได้รับการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 แต่ประวัติศาสตร์ไทยไม่ยกกล่าวถึง ไม่มีในตำราเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ เพราะทำให้คนไทยดูกลายเป็นคน “เลวร้าย” เลกเช่นพม่า

แต่การที่เขมรเสียกรุงและไทยได้กรุง (ศรีโยชธรปุระ) นั้น ทำให้ศิลปวัฒนธรรมเขมรเฟื่องฟู ในอยุธยา เข้าทำนองมองโกลที่ชนะจีน แต่ก็รับอารยธรรมจีน เป็นวัฒนธรรมของตน (ตั้งราชวงศ์ หยวนขึ้นปกครองปักกิ่ง) ศาสตราจารย์เดวิด วัลยาจ แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนล เคยกล่าวไว้โดย แท้จริงแล้ว “Ayudhya is the successor of Angkor” นั่นเอง

อีกตัวอย่างหนึ่งในสมัยอยุธยา ก็คือสมัยพระเจ้าปราสาททอง ที่ทรงใช้รูปแบบสถาปัตยกรรม เขมร สร้างพระปรางค์ประธานของวัดไชยวัฒนาราม ตลอดจนสร้างที่ประทับที่ริมแม่น้ำป่าสักและ พระราชทานนามว่า “นครหลวง” (อยู่ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน) เป็นการถ่ายรูปแบบ และชื่อมาจากนครวัด-นครธมนั้นทีเดียว คนไทยสมัยอยุธยา เรียกเมืองหลวง ของเขมรที่นครวัด-นครธมว่า “พระนครหลวง”

เจ้านายไทยหรือชนชั้นสูง ที่โปรดอะไรเป็นเขมร-ขอม นั้น ก็มีต่อมารจนถึงสมัย รัตนโกสินทร์ ถึงขนาดว่ารัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชดำริว่า ให้ไปรื้อปราสาทหินของเขมรมาไว้ใน เมืองไทย แต่ “พระสุพรรณพิศาล ขุนชาติวิชา ออกไปเที่ยวดูที่เมืองหลวง พระนครธมพระนครวัด กลับมากราบทูลว่า...มีแต่ปราสาทใหญ่ๆทั้งนั้น จะรื้อเอาเข้ามาเป็นจะไม่ได้ “ตกลงก็เลยทรงรับสั่ง ให้รื้อ “ปราสาทตาพรหม” ซึ่งมีขนาดย่อมกว่า โดยส่งคนออกไป” 4 ผลัดๆ ละ 500 คน ให้แบ่ง เป็นกองชักลากบ้าง กองส่งบ้าง...ตั้งพิธีกรรมบวงสรวง ได้ลงมือรื้อปราสาทเมื่อ ณ วันเดือน 6 ขึ้น 9 ค่ำ”

เหตุการณ์โยกย้ายปราสาทเขมรดังกล่าวปรากฏใน “พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4” ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และเป็นเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2403 ก่อนหน้าที่สยามจะเสีย “ประเทศราช” ก็มพญาไปเป็นของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2410

เราไม่ทราบเหตุผลเบื้องหลังที่แน่ชัดว่า ทำไมรัชกาลที่ 4 ถึงโปรดจะให้รื้อปราสาทหินมเหิมา จากเขมร ในช่วงที่ฝรั่งเศสกำลังคืบคลานเข้ามาเขมือบดินแดนอินโดจีน แต่ที่น่าสนใจก็คือ การรื้อ ถอนครั้งนั้น ล้มเหลว เพราะ “มีเขมรประมาณ 300 คนออกมาแต่ป่า เข้ายิงฟันพวกรื้อปราสาท ฆ่า พระสุพรรณพิศาลตายคน 1 พระวังตายคน 1 บุตรพระสุพรรณพิศาลตายคน 1 ไล่แทงฟันพระ มหาดไทย พระยกกระบัตร ป่วยเจ็บหลายคน แต่ไพร่นั้น ไม่ทำอันตราย แล้วหนีเข้าไป”

เป็นอันว่าชาวเขมรโกรธแค้นการลักลอบเอาสมบัติของเขาเหมือนกัน และดูจะรุนแรงกว่าไทย ตอนทวงทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ถิ่นจากอเมริกาด้วยซ้ำไป ทำให้รัชกาลที่ 4 ต้องทรงระงับ โครงการ “รื้อ” ปราสาทเปลี่ยนเป็นให้จำลองปราสาทนครวัดเล็กๆ “ให้ช่างกระทำจำลองตามที่ถ่าย เข้ามานั้น ขึ้นไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนทุกวันนี้” (คือที่วัดพระแก้ว ที่นายกรัชมุนตรีสุน เชนก็ยังมีมาดู เมื่อเดินทางมาเจรจาความเมือง กับนายกรัชมุนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ)

ไทย “รัก” และชื่นชมกับอะไรที่เป็นเขมรๆ แต่ก็ “ชัง” เขมรไม่น้อย ดังในการบันทึก “พิธี ปลงกรรม” ตัดเศียรนักสัตกาศย์ตรีย์เขมร มาล้างพระบาทของพระนเรศวร แต่เป็นเหตุการณ์ที่

ศาสตราจารย์จร สุธพานิช ค้นคว้าพิสูจน์ว่า มิได้เกิดขึ้นจริงตามพงศาวดารไทย เพราะนักสัตถาเสด็จหนีไปได้และไปลี้ภัยที่เมืองลาว

ไทยมองผู้นำและกษัตริย์เขมรในฐานะผู้ทรยศและเนรคุณ เจ้าบรมโกศผู้หนุนนำเขมร ไทยก็ไม่ชอบหน้านัก ถึงขนาดมีการตั้งคำถามที่เล่นทีจริงว่า “สี่อะไรเอ๋ย คนไทยเกลียด” ไม่ใช่สี่แดงสี่ดำ “แต่เป็นสี่หนู”

นั่นเป็นการมองด้วยสายตาของเรา แต่เขมรมองนักสัตถา หรือสี่หนูอย่างไร เขาก็คงมองว่า วีรบุรุษเหล่านั้น เป็นนักกู้ชาติ ต้องการกอบกู้เอกราชให้ชาติเขมร ที่ต้องสูญเสียอธิปไตยให้แก่ไทย ทำนองเดียวกับที่ประวัติศาสตร์ลาว จะถือว่า เจ้าอนุวงศ์คือวีรบุรุษ ผู้พยายามกู้ชาติลาว แต่ไทยถือว่านี่คือ “ขบถ” ในสมัยรัชกาลที่ 3

อยากขึ้นเขาพระวิหาร

ในสมัยที่ไทยสู้คดีกับเขมรเรื่องเขาพระวิหาร และมีขบวนการสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์โบราณคดีว่า เขาพระวิหาร “เป็นของไทย” มีผู้คนไปชมเขาพระวิหารกันมากมาย ถึงขนาดนักศึกษาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรขณะนั้น ตั้งกองอาสาเป็นร้อย ที่จะไปบูรณะเขาพระวิหาร แต่ผมก็ไม่มีวาสนาได้ไปชมกับเขา

ในสมัยที่อเมริกาสนับสนุนทหารเขมร-ลอนนอล ให้ทำการรัฐประหาร ล้มสถาบันกษัตริย์เขมร พ.ศ. 2513 เขาพระวิหารก็เปิดให้คนไทยขึ้นชมได้ จนกระทั่งเมื่อเขมรแดงพิชิตศึกปี 2518 จึงถูกปิดอีกครั้ง แต่ผมก็ยังไม่ได้ขึ้นเขาพระวิหารอีกนั่นแหละ

นับแต่ปี 2522 เมื่อเวียดนามบุกเขมร ขับไล่เขมรแดง ตั้งเขมรแดง-สัมริน-ฮุนเซ็นขึ้น เขาพระวิหาร ก็กลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ เขมรแดง-สัมริน ยกกองทหารมาตั้งไว้ที่ปราสาท เષชัญหน้ากับทหารไทยที่ชายแดน (สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์)

แต่เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีปี 2533 เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศด้านอินโดจีน “จากสมรภูมिरบ เป็นสนามการค้า” ข้าราชการของการเปิดเขาพระวิหาร ก็มีหน้าหูขึ้นตั้งคมไทยที่ว่ากันว่ากำลังจะเป็น “นิค” ต้องการทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศรอบบ้าน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้) ต้องการสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพื่อรักษารายได้อันดับหนึ่งของประเทศจากการท่องเที่ยว นักการเมือง-นักธุรกิจ ต่างก็มองเขาพระวิหารกันตาเป็นมัน

นักวิชาการ-นักเขียน ที่ต้องการสนองนโยบายการค้าของรัฐบาล ต่างก็ออกมาส่งเสียงกันแข็งแะว่า เขาพระวิหารเป็น “แหล่งท่องเที่ยวสากล” หรือ “โบราณสถานของโลก” ตอนนี้ไม่ได้เป็น “ของไทย” หรือเป็น “ของเขมร” แล้ว กลายเป็นสมบัติของมนุษยชาติ แต่แน่นอน การเปิดเขาพระวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไทยจะต้องได้ผลประโยชน์รายได้อย่างเอกอุ ช่างเป็นวิธีการอธิบายและมองเขาพระวิหารด้วยสายตาใหม่ “จิตสำนึกใหม่” ที่น่าสนใจและมีประโยชน์เสียนี้กระไร

ผมพยายามขึ้นเขาพระวิหาร 3 ครั้งในสมัยรัฐบาลชาติชาย ครั้งแรก “ไปแอบดูเขาพระวิหาร” เมื่อมกราคม 2532 แต่ได้เห็นแต่เพียง “มออีแดง” ที่จังหวัดศรีสะเกษไปสร้าง “วิหารพระ” ไว้ใหม่ ตรงสุดชายแดนกิโลเมตรศูนย์ ครั้งที่ 2 ไปอีกเมื่อเดือนตุลาคมปีเดียวกัน หวังว่าจะอาศัยผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง กับบรรยากาศทางการเมืองที่ดีขึ้น ระหว่างไทยกับรัฐบาลฮุนเซ็น แต่ก็ไม่สำเร็จ ไปติดอยู่ที่มออีแดงหลายชั่วโมง ที่วันนั้นมีการ “แรลลี่” ขึ้นมออีแดง รถราล้นหลาม ผู้คนเรือนแสน หลั่งไหลกันขึ้นไป เปล่าเรามีได้ไปดูแรลลี่กันหรอก เราได้รับข้อมูลผิด ที่ทำให้เข้าใจว่าจะไปดูเขาพระวิหารกันได้ และก็ต้องผิดหวังเช่นเดียวกับผม ความพยายามขึ้นเขาพระวิหารของผมมาสำเร็จก็ในครั้งที่ 3 นี้แหละ

ลอบขึ้นเขาพระวิหาร

ครั้งที่ 3 เมื่อเดือนตุลาคมที่ผ่านมา ผมก็ได้ขึ้นไปสู่ “ศิขเรศวร” ทิพยวิมานของพระศิวะสมใจ และก็ด้วยเหตุบังเอิญง่ายๆ แบบไทยๆ นั่นเอง ในช่วงของการสำรวจชายแดน ผมไปถึงอุบลราชธานี แวะพักกับลูกศิษย์ลูกหาเก่า มานพ พลจันทร์ พร้อมทั้งปรารถนา พยายามขึ้นเขาพระวิหารมาสองครั้งแต่ไม่สำเร็จ

“อ้าว อาจารย์ไม่บอกผมนี่” ลูกศิษย์มานพท้วง แล้วก็จัดการโทรศัพท์นัดแนะกับร้อยโทณรงค์ ที่ประจำอยู่หน่วยทหารพรานที่มออีแดง ว่าตอนบ่ายของวันที่ 22 ตุลาคม เราจะไปขึ้นเขาพระวิหาร

เราไปค้างคืนที่โรงแรมประเภท “ปัมปัม” อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งใจว่าได้ขึ้นก็ดี ไม่ได้ก็แล้วไป จากกันทรลักษ์ เราขับรถลงได้ประมาณ 50 กิโลเมตร สองข้างทางเป็นไร่นาและป่าโปร่ง มีบ้านเรือนและผู้คน (เชื้อสายเขมร) ประปราย สภาพป่ายังคงค่อนข้างดี แต่ก็อดวิตกไม่ได้ว่า ขบวนการทำลายป่า มีหรือจะละเว้นไว้ ยิ่งใกล้พรมแดนเขมร เส้นทางก็ยิ่งสูงชันรถ “ไต่”ไปตามเนินเขา...นี่เป็นสภาพภูมิประเทศของพรมแดนไทย-ลาว-เขมร

กล่าวคืออีสาน มีลักษณะเป็นที่ราบสูง เป็นแอ่งกระทะตอนกลาง ตรงชายขอบสูงชันทางตะวันออก (ลาว) และด้านใต้ (เขมร) เห็นได้ชัดแถบผาแต้ม อำเภอโขงเจียม หรือช่องเม็ก (อุบลฯ) และตลอดแนวของภูเขาพนมดงเร็ก (ไทย-เขมร) ซึ่งเริ่มต้นจากช่องตะโก ที่แบ่งเขตบุรีรัมย์กับอำเภอตาพระยา (ปราจีนบุรี ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดสระแก้ว) ยาวไปเป็นทิวแถว ทางด้านตะวันออก ผ่านสุรินทร์ ศรีสะเกษ จนถึงช่องบก (อุบลฯ) เป็นจุดพรมแดน 3 ประเทศ (ไทย-เขมร-ลาว) ทิวเขาพนมดงเร็กยาว 544 กิโลเมตร

สองข้างทาง ที่ผ่านไปมีจุดตรวจและบังเกอร์ของทหารพรานเป็นระยะๆ สัก 3-4 จุด เมื่อ 4-5 ปีที่แล้วสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เส้นทางสู่เขาพระวิหารนี้เป็น “เขตทหาร อันตราย ห้ามเข้า” เป็นส่วนของดินแดน “ลับ” ที่ “เปิดเผย” ไข่ล่าเลียงอาวุธจากจีน (รวมทั้งกับระเบิด) ส่งให้เขมรแดง

เราไปสุดที่หลักกิโลเมตรที่ศูนย์เชิงมออีแดง ซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเล 600 เมตร ทศนียภาพเห็น “พานอรามา” ชวนตื่นตาตื่นใจนัก เพียงได้ชมรูปจำหลักเทพบุรุษและสตรี ที่ซ่อนอยู่ได้ชะง่อนผามออีแดงนั้น ก็น่าตื่นตื่นประทับใจพอเพียงแล้ว แม้มิได้เข้าไปเขาพระวิหาร

บ่ายสองโมงตรง เราพบกับร้อยโทณรงค์ ผู้นำเราเดินผ่านลานหินทราย ขนาดเล็กลาดลง มีรั้วลวดหนามเป็นเส้นพรมแดนกั้นไทย-เขมร ที่นั่นเรา 4 คน ถูกส่งต่อให้แก่ร้อยเอกพัฒนพงศ์ แสนภูวา ผู้จะนำคณะทั้งหมดขึ้นเขาพระวิหาร

เราก้าวข้ามพรมแดนจังหวัดศรีสะเกษ เข้าสู่จังหวัดพระวิหาร พร้อมด้วยคณะที่เพิ่มขึ้นเป็น 10 กว่าคน ผมได้รับการบอกเล่าว่าคณะที่มาสมทบนั้นเป็นพระสงฆ์ 4 รูป กับคณะนายทหารผู้ใหญ่จากกรุงเทพฯ เราเดินตามกันไปเป็นพรวน เรียงแถวอย่างดี เพราะเชื่อในคำแนะนำของทหารไทยว่าสองข้างทางยังเคลียร์กับระเบิดไม่หมด บางครั้งบางครั้งเราก็มีคนโดนระเบิดขาขาดไปก็มี

ปราสาทเขาพระวิหารเพชรยอดมงกุฎสถาปัตยกรรมเขมร

เชื่อหรือไม่ว่า ขอม-เขมรแห่งอาณาจักรนครวัด-นครธม จะต้องมีวิชาสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมอย่างแน่นอน แผนผังของปราสาทเขาพระวิหาร จากบันไดขั้นแรกไปจนถึงหน้าผา “เปียตาคี” เกือบ 1 กิโลเมตร (848 เมตร) นั้น ถูกกำหนดให้ผู้จากกรีกแสงบุญ “ต้องไต่ขึ้นไปเป็นขั้น ๆ ประหนึ่งขึ้นไปยังยอดของขุนเขา อันมีนามเป็นทางการว่า “ศิขเรศวร” (ศิขร+อิศวร) หรือ “เจ้าแห่งขุนเขา”

ระยะทางที่ผ่านไปต้องผ่าน “โคปุระ” หรือซุ้มปราสาทสองแห่ง ก่อนเข้าสู่ปราสาท 3 หลัง หลังสุดท้ายหรือปราสาทหลังที่ 1 นั้น ตั้งอยู่สูงสุดเหนือช่องอนคา ที่ดิ่งลงเป็นเหวท่ามม 90 องศา 600 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลหรือ 500 เมตรเหนือ “เขมรต่ำ” ปราสาทหลังสุดท้าย เป็นที่สิงสถิตของ “ศิวลึงค์” องค์แทนพระศิวะเทพเจ้าสูงสุด เขาพระวิหารเป็นประหนึ่ง “เพชรยอดมงกุฎ” ของสถาปัตยกรรมเขมรระดับเหนือพนมดงเร็ก การวางแผนผังของปราสาทสมบูรณ์ที่สุด ไม่ว่าจะเทียบกับปราสาทพนมรุ้ง พิมาย หรือแม้แต่นครวัด-นครธมเอง

เราเริ่มจากบันไดด้านหน้า ทิศเหนือ จำนวน 163 ขั้น บันไดเหล่านั้น สร้างจากพื้นหินธรรมชาติ ตรงนั้นและหินตัด ที่มาเสริมให้กว้างประมาณ 12 เมตร ไต่สูงขึ้นไป 140 เมตร และได้รับการต้อนรับจากสิ่งศิลาจำหลักตั้ง ที่เป็นประหนึ่งผู้รักษาทางขึ้น

เมื่อสุดขั้นบันไดชุดที่ 1 ก็ถึงบันไดชุดที่ 2 จำนวน 60 ขั้น ตอนนี้อยู่บนเนินเขมร บิบบันไดให้แคบและสูงชันมาก เพื่อให้เราไต่ขึ้นไปพบนาถ 7 ศิขร 2 องค์ ตระหง่านอยู่รับผู้จาริกแสวงบุญ

นาถเขาพระวิหาร หน้าตาเหมือนนาถที่สระน้ำปราสาทเมืองต่ำ (บุรีรัมย์) เป็นศิลปะเขมรสมัยบาปวน (ค.ศ. 1010-1080) ซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย ศิขรกลม จนมีชื่อเล่นๆ ว่า “นาถหัวลิง” ลำตัววาดติดพื้น ไม่มีกระบังหน้าหรืออย่างนาถพนมรุ้ง ซึ่งจะพัฒนาไปอีกขั้นแล้วในสมัยศิลปะนครวัด

ลานเดินอันยาวระหว่างนาค 2 องค์ หากเราหันหลังกลับทางทิศเหนือ ก็จะมองเข้าสู่ประเทศไทย เห็นมออีแดง ป่า และขุนเขาสลัซับซ้อ นงงามเกินคำบรรยาย

สุดลานนาคราช เราขึ้นบันไดไปอีกอีกใจ แล้วก็ถึงโคปุระแรก ที่ปรักหักพัง โย้เย้อย่างมีมนตร์ขลัง **โคปุระหลังแรก**นี้ เป็นจัตุรมุข (กากบาท) ยาว 5 ห้อง กว้าง 3 ห้อง หน้าจั่วหินที่ยังเหลืออยู่งามชัดซ้อยดั่งหางหงส์ (แทนที่จะเป็นรูปนาคแผ่รัศมี) ลวดลายเป็นพันธุ์พฤกษา แบบของบาปวน โดยที่มีเรื่องราวตามทับหลัง เป็นเทพบุรุษประทับเหนือหน้ากาล (ราหู) เราเดินอ้อมโคปุระ เห็นจรวดของทหารเฮงสัมรินพิงไว้กับฐานปราสาทหลายท่อน กลิ่นอายของสงครามยังมีให้เป็นที่ไป บางครั้งก็ได้ยินเสียงปืนดังจากผาและหุบเขาไกลๆ จากเบื้องล่าง ทหารไทยแถบชายแดนมีเรื่องตลกๆ “ที่นี่มีข้าวก็พอ หา “กับ” เอาแถวๆ นี้แหละ” คือ “กับระเบิด”

จากโคปุระแรก ถึงหลังที่ 2 ขึ้นบันไดอีก 3-4 ช่วง แล้วก็เส้นทางเดินเรียบยาวกว่า 200 เมตร สถาปนิกเขมร จะกำหนดจิตใจให้ผู้จาริกแสวงบุญค่อยๆ ก้าวเข้าไปสู่ศูนย์กลางของจักรวาล สองข้างทางมีเสาแบบ “เสานางเรียง” ของพนมรุ้ง ที่ส่วนบนคูกลายในเสมา ปักเป็นระยะๆ ไม่ทราบว่าเป็นเสาไม้ทำอะไร บางคนสันนิษฐานว่าใช้ปักเทียนบูชา ด้านซ้ายของช่วงปลายทางเดินเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ (37x16 เมตร) เขมรเรียกว่า “สระกราว” (กราวแปลว่า นอก) สระนั้นขุดลงไปในเขา มีบันไดหินเรียงเป็นขั้นๆ ทั้ง 4 ด้านของสระ แน่นอน นี่น่าจะเป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์สำหรับพิธีกรรมของศาสนาฮินดู-พราหมณ์

เราต้องขึ้นบันไดอีกหลายชุดสั้นๆ เพื่อไปสู่ **โคปุระที่ 2** ที่เป็นจัตุรมุข (กากบาท) เช่นกัน แต่ขนาดกว้างขวางใหญ่โตกว่าชุดแรก ยาวถึง 11 ห้อง กว้าง 7 ห้อง เสาหินทรายแต่ละต้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมหิมา ถัดจากโคปุระนี้ด้านซ้ายก็มีสระขนาดเล็กอีกหนึ่งแห่ง

ด้านทิศใต้ของโคปุระที่ 2 หน้าบัน เป็นรูปวนเกษียรสมุทรงามเหลือเกิน เทวดา 3 องค์ชักรูปปลายหางนาค อสุร 3 ตนอยู่ด้านเศียร ตรงกลางเป็น “**ภูเขามันทร**” ตั้งอยู่ในหม้อน้ำ ซึ่งตั้งอยู่เหนือหลังเต่าอีกที เกือบสุดยอดของเขามันทร พระวิษณุ (นารายณ์) ทรงปีนป่ายกำกับการกวณเกษียรสมุทรอยู่

การกวณเกษียรสมุทร มาจาก**คัมภีร์ปุราณะ**ของอินเดีย เป็นภาพที่เทวดาและอสูรต้องการน้ำ “อมฤต” เพื่อความเป็น “อมตะ” ในการกวณครั้งนี้ เขามันทรเกือบทะลุจักรวาลลงไป ทำให้พระวิษณุต้อง “อวตาร” เป็นเต่ามารับไว้ และในการกวณครั้งนี้ นาคราชที่ถูกชักไปชักมาโดยเทวดาและอสูร ก็เกิดจี้จี้ ส่ารอกพิษออกมา อสูรที่อยู่ด้านเศียรของนาค โคนพิษร้ายหน้าดาจึงบูดเบี้ยว

และในการกวณครั้งนี้ ก็เกิดนางอัปสรขึ้นมาหลายหมื่นหลายพันองค์ กลายเป็นพนักงานพ้อนบำเรอบนสวรรค์ **พระลักษมี**ก็เกิดขึ้นมาจากฟองคลื่นของการกวณเกษียรสมุทร (ทำนองเดียวกับกำเนิดของอโฟรดิติ หรือวีนิสของกรีกโรมัน) และกลายเป็นมเหสีของพระวิษณุไป

น่าเชื่อว่า ห้องกลางของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่ได้เงินญี่ปุ่น 999 ล้านเยนมาสร้าง และมีประติมากรรม เพื่อแสดงลัทธิการปกครองและสถาบันกษัตริย์ ว่ามีต้นตอมาจาก อินทราภิเชก หรือชกนาค “ดึกดำบรรพ์” นั้น จำลองแบบมาจากหน้าบันนี้ของปราสาทเขาพระวิหาร (น่าจะสยว่า “ดึกดำบรรพ์” คำนี้จะเพี้ยนมาจากภาษาเขมร คือ “ตึก” แปลว่า “น้ำ” ส่วน “ตะบัน” หรือ “ดำบรรพ์” นั้นแปลว่า “ติ” ก็คือพิธีของการ “ตี่น้ำ” หรือ “ชกนาค” นั้นเอง และยังเป็นต้นกำเนิดของ “โขน” ซึ่งก็เป็นคำที่เพี้ยนมาจาก “ละคอน” อีกด้วย)

ได้หน้าบันกวนเกษียรสมุทร มีทับหลังที่เป็นเรื่องต่อเนื่องกัน ก็นารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ว่าด้วยการสิ้นยุคและกำเนิดยุคใหม่ ตรงนี้ พระพรหมจะเกิดจากดอกบัวที่โผล่ออกมาจากสะดือของ พระวิษณุ/นารายณ์ แล้วก็จะทรงสร้างโลกและยุคใหม่ขึ้น ทั้งหน้าบันและทับหลังของโคปุระองค์ที่ 2 นี้ มีเรื่องราวจากคัมภีร์มหาภารตยุทธมากมาย และที่เด่นชัด และซ้ำกันเป็นพิเศษคือ เทพบุรุษ ประทับเหนือหน้ากาล (ราหู)

จากโคปุระที่ 2 เราต้องเดินไปตามทางลาดปูด้วยหินอีก 100 กว่าเมตร จึงจะถึงปราสาทหลังที่ 3 ซึ่งก็เป็นจัตุรมุข แต่มีปีกสองด้าน ทางทิศตะวันออกและตก รวมกันแล้วยาวถึงประมาณ 100 เมตร คล้ายๆ เป็นกำแพงหิมากันก่อนจะเข้าสู่ปราสาทหลังที่ 2 น่าเชื่อว่า ความกว้างใหญ่ของปราสาท หลังนี้ คงจะใช้สำหรับพิธีกรรม และเป็นที่พักของเจ้าขุนนาง ตลอดจนผู้แสวงบุญ

จากนั้น เราก็ผ่านทางที่ชันไปด้วยราวนาคราช และเสาขนาดใหญ่ เข้าสู่ ปราสาทหลังที่ 2 ที่อยู่ติดประชิดกับปราสาทหลังที่ 1 ปราสาทหลังที่ 2 มีระเบียงด้านตะวันออก-ตก เช่นกัน ตรงกลางก่อนทางเข้าปราสาทหลังที่ 1 เป็นห้องโถงใหญ่ ติดกับระเบียงคด ที่ล้อมปราสาทหลังที่ 1 ที่อยู่ตรงกลางนี้คือปราสาทและมณฑป อันเป็นที่สถิตของ “ศิวลึงค์” เป็น “สะดือโลก” เป็นศูนย์กลางจักรวาล และเป็น “ศิขเรศวร” ที่เปรียบเสมือนบนยอดเขาพระสุเมรุ ปราสาทองค์กลางได้พังลงมาเกือบจะหมด สันนิษฐานกันว่าอาจเกิดจากภัยธรรมชาติหรือแผ่นดินไหว แต่ก็น่าแปลกที่ปราสาทองค์อื่นๆ มิได้พังลงไปด้วย (ดังนั้น จึงเป็นผลงานทำลายของมนุษย์ด้วยกันเองหรือ)

ทั้งทางด้านซ้ายและขวาของปราสาทองค์ที่ 1 มีอาคารขนาดย่อมขนานอยู่

เราใช้เวลาเดินทั้งหมดประมาณ 1 ชั่วโมง เชื่อกันหรือไม่ว่าที่ปราสาทเขาพระวิหารวันนั้น มีพลทหารของเสงสัมรินอยู่เพียง 2 นาย รูปร่างผอมเกร็ง สวมชุดสีเขียว หม่นหมองคล้ำ ต่างกับชุดสีดำ อันโอ้อ่าของทหารพรานไทยที่นำเราขึ้นไป ถามได้ความว่า วันนั้นบรรดาทหารเขมร กลับลงไปยังเขมรต่ำกันหมด เพื่อไปรับเงินเดือน

การวางผังของปราสาทเขาพระวิหารเป็นเลิศ นายช่างของเขมร คงจะนึกถึงสิ่งที่เรียกว่า “ภูมิสถาปัตยกรรม” ไปด้วย เพราะจะคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ที่เป็นป่าเขา ทำให้ปราสาทพระวิหารเด่นเหนือปราสาทอื่นๆ แต่ก็น่าแปลกใจว่า ระเบียงคดด้านหลังทางทิศใต้ของปราสาทองค์ที่ 1 ไม่มีประตูหรือหน้าต่าง เปิดให้เห็นภูมิประเทศอันงดงาม ที่มองไปยังเขมรต่ำแต่อย่างใด ดูเหมือนว่าสถาปนิกเขมร จะกำหนดให้ทุกอย่างมาสิ้นสุดลงตรงที่สถิตขององค์พระศิวะ กระนั้น

เราออกทางประตูด้านข้าง ตรงไปยัง “เป็ยตาดิ” ที่นั่น มองไปยังเขมรต่ำแล้วใจหาย ความสูง
ชั้นคิงเป็นแนว 90 องศาของหน้าผา ทำให้เกิดความรู้สึกที่สุดแสนจะบรรยาย เบื้องหน้าของเรา
ต่ำลงไปเป็นป่าไม้เขียวสดลูกหลุกตา จรดขอบฟ้า ไกลออกไปเห็นฝนตกเป็นแนวทาง ขอบฟ้าสุด
แดนเขมร ว่ากันว่า ถ้าอากาศดี ๆ ก็อาจใช้กล้องส่องไปเห็นเมืองเสียมราฐ-พระตะบองได้ จาก “เป็ย
ตาดิ” เราห่างจากอำเภอจอมกระสานของเขมรเพียง 40 กิโลเมตร และห่างจากปราสาทสำคัญๆ เช่น
บันทายชมาร์หรือเกาะแกร์เพียง 50 กิโลเมตร

ผมได้ลงไปตรงชะง่อนผา “เป็ยตาดิ” ที่หลังหนึ่งของหน้าผาปรากฏรอยจารึกภาษาไทยไว้ว่า
“118 สรรพสิทธิ” น่าจะเป็นจารึกตามแบบฉบับนิยมของคนมือชนสมัยนั้น ใครไปไหนก็มักขีด
ข่วนเขียนชื่อตนเอาไว้ และในกรณีนี้ก็คงเป็นกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ (อนุชาของรัชกาลที่ 5)
ที่ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่มณฑลลาวกาว (ที่มีที่ตั้งบัญชาการมณฑลอยู่ที่อุบลฯ ต่อมาจะถูก
เปลี่ยนชื่อเป็น “มณฑลอีสาน” อันเป็นต้นกำเนิดของคำว่า “อีสาน” เพื่อเลี่ยงการใช้คำว่า “ลาว” ใน
ปัจจุบัน) ส่วนตัวเลข 118 คงหมายถึงรัตนโกสินทร์ศก หรือ ร.ศ. ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2442 ในสมัยที่
บริเวณเขาพระวิหารยังขึ้นอยู่กับอำนาจอิปไตยสยาม

ขอม-เขมรสร้างปราสาททำไม

ขอม-เขมร คุ้จะสร้างปราสาทอิฐและหินไว้มากมาย เฉพาะในภาคอีสานของไทย ก็มีเป็นร้อย
องค์ เรียกได้ว่าถึงหลักฐานไว้ให้นักประวัติศาสตร์โบราณคดีทำงานกันต่อไปอีกนานแสนนาน

ขอม-เขมรสร้างปราสาททำไม

ในคติทางพุทธศาสนาของไทย การสร้างวัดมากมาย ก็เพื่อจรรโลง พระศาสนา และเกิดบุญ
กุศลแก่ผู้สร้าง ที่จะทำให้ใกล้ความเป็นนิพพานเข้าไปทุกที

ในคติของศาสนาฮินดู-พราหมณ์ของเขมรสมัยนั้น ก็เพื่อจรรโลงศาสนาเช่นกัน และผู้สร้างก็
ใกล้องค์พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเข้าไปทุกที ฉะนั้น เกือบจะทุกรัชกาลของกษัตริย์เขมร เป็นระยะเวลากว่า 600
ปี ก็มีการก่อสร้างมากมาย เขมรเป็นนักก่อสร้าง การก่อสร้างนี้ทำให้อาณาจักรเขมรรุ่งเรืองอย่าง
ยิ่งยวด แต่การก่อสร้างก็ทำให้อาณาจักรเสื่อมสลายในที่สุด

ในคติของฮินดู-พราหมณ์ ศูนย์กลางของจักรวาลอยู่ที่เขาพระสุเมรุ พระศิวะเทพสูงสุดก็
ประทับอยู่ยอดเขาพระสุเมรุ ท่ามกลาง “มหจักรวาล” (Macrocosmos) กษัตริย์เขมรจำลอง
จักรวาลนี้ลงมายังพื้นโลก ดังนั้น ปราสาทองค์กลางหรือปราสาท ก็เหมือนเป็นเขาพระสุเมรุ ชะลอลง
มาอยู่บนพื้นโลก เป็นที่ประดิษฐาน “ศิวลึงค์” เป็นองค์แทนของพระศิวะบนพื้นพิภพ เป็นประหนึ่ง
“อนุจักรวาล” (microcosmos) เมื่อกษัตริย์สวรรคต ก็จะได้ไปรวมเป็นภาคเดียวกันกับองค์เทพเจ้า
นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็ยพระศิวะ (อิศวร) ในไตระนิกาย หรือพระวิษณุ (นารายณ์) ในไวษณพนิกาย
สถาปัตยกรรมเขมร สะท้อนซึ่งความเชื่อทางศาสนา ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณ

โครงสร้างปราสาทเขาพระวิหาร

ปราสาทเขาพระวิหาร อยู่ห่างจากศูนย์กลางของเขมรที่นครวัด-นครธมประมาณเกือบ 200 กิโลเมตร เป็นศาสนาสถานหัวเมือง และน่าจะเป็นหนึ่งในสถานที่ศักดิ์ของการจาริกแสวงบุญของเขมรโบราณ ซึ่งมีประเพณีของการที่เจ้าขุนนาง หรือสามัญชน จะต้องจาริกแสวงบุญไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในพระราชอาณาจักร จาริกหลักหนึ่งของเขาพระวิหาร ก็กล่าวกันว่า “วิทยานุชบา” ผู้เดินทางไปเยือนสถานที่ และขุนเขาแห่งการแสวงบุญ

ปราสาทพระวิหารสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (ค.ศ. 1002-1050 หรือ พ.ศ. 1545-1593) หรือกว่า 900 ปีมาแล้ว หรือก่อนสุโขทัย 200 ปี สุริยวรมันที่ 1 เป็นกษัตริย์เขมรที่เกรียงไกร ต้องทำสงครามสืบราชสมบัติอยู่เกือบ 10 ปี ทำให้ต้องประทับอยู่นอกพระนครหลวง และก็อาจทำให้ทรงสนพระทัยในการก่อสร้างที่เขมรวิหารเป็นพิเศษ

สุริยวรมันที่ 1 เป็นกษัตริย์เขมร ผู้พิชิตตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งศูนย์กลางปกครองที่ละโว้ (ลพบุรี) เป็นผู้ทำให้ยุคสมัยของ (มอญ) ทวารวดีสิ้นสุดลง เริ่มต้นสมัยของอิทธิพลขอม-เขมร (ที่เราเรียกว่าสมัยลพบุรี) ขึ้นเป็นเวลาเกือบ 200 ปี

ในแง่ของสถาปัตยกรรม ปราสาทเขาพระวิหาร “จำลอง” แบบมาจาก ปราสาทวัตภู (จำปาสัก ประเทศลาว) ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่ตั้งของอาณาจักรเจนละ (บก) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของกัมพูชา กษัตริย์เขมร ถือว่าวัตภูเก่าแก่โบราณที่สุด เป็นศาสนาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดนอกพระนคร ฉะนั้น สุริยวรมันก็จำลองวัตภูมาไว้ที่พนมดงรัก และก็ย้ายเทพประจำวัตภูคือ “ภัทรศวร” (พระศิวะปางคูร้าย) มาไว้ที่ปราสาทเขาพระวิหารเช่นกัน

สถานการณ์ในอินโดจีนปัจจุบัน กำลังเปลี่ยนแปลงและเปิดกว้าง อย่างน่าสนใจ 15 ปีหลังการปฏิวัติของลาว ลาวได้ปลดคือนกับเคียวออกจากตราของประเทศ สุนทรพจน์ของท่านไกรสร พรหมวิหาร นายกรัฐมนตรีลาวเมื่อ 2 ธันวาคม 2533 ไม่เอ่ยย้าคำว่า “สังคมนิยม” อีกต่อไป ดังนั้น หากจะมีโอกาสได้ไปชมปราสาทเขาพระวิหารแล้ว ปราสาทวัตภู ที่จำปาสักก็คงไม่ไกลสุดเอื้อมนัก ปัจจุบันลาวมี Champasak Tourism ด้วยเข้าไป ซึ่งจะทำให้เราได้ชมและศึกษาเปรียบเทียบวัตภู (ลาว) กับพระวิหาร (เขมร) และกับพนมรุ้ง-เมืองต่ำ-พิมาย (ไทย) ให้เราเห็นมรดกวัฒนธรรมจากอดีตที่ขอม-เขมรสรรค์สร้างไว้ในดินแดนแถบนี้ของโลก

ปราสาทเขาพระวิหารล่มสลายไปอย่างไร

ความยิ่งใหญ่ในการก่อสร้างปราสาทของขอม-เขมร ทำให้ผู้คนปัจจุบันทั้ง และนำไปเปรียบเทียบกับความยิ่งใหญ่ของปิรามิด เทวสถาน กรีก ศาสนาสถานของพวกมายา (ลาตินอเมริกา) ถึงขนาดนักวิชาการบางท่านไม่ยอมเชื่อว่า เขมรปัจจุบัน ซึ่งล้าหลังและยากจน จะเป็นลูกหลาน

ขอม-เขมรโบราณที่สร้างสิ่งมหัศจรรย์ได้เพียงนั้น มีนักวิชาการไทยจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่า “เขมรไม่ใช่ขอม”

แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ก็บอกเราว่าในสมัยที่เริ่มต้นสุโขทัย นครวัด-นครธม ก็ยังดำรงอยู่ และหลักฐานประวัติศาสตร์ของไทยสมัยอยุธยาเองก็กล่าว ว่า เมื่อ “ขอมแปรพักตร์” พระเจ้าอู่ทอง ก็ส่งกองทัพไปตีพระนครหลวงที่ นครวัด-นครธมสำเร็จเป็นครั้งแรก

ดังนั้น การล่มสลายของขอม-เขมร ก็มาจากศึกสงครามกับไทยยุคนั้นเอง โดยเฉพาะการเสียดังศรีโยชธรปุระ (นครวัด-นครธม) ครั้งที่ 3 เมื่อพ.ศ. 1974 ที่ถูกพระเจ้าสามพระยาแห่งกรุงศรีอยุธยาพิชิตอย่างราบคาบ **ปัจจัยภายนอกของการล่มสลายของขอม-เขมรจึงมาจากสงครามกับไทยนั่นเอง**

แต่ก็มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อย ที่กล่าวว่า ปัจจัยภายใน เป็นสาเหตุหลักของการสูญสิ้นของอาณาจักรเขมร “ลัทธิเทวราช” ที่กษัตริย์เขมรเชื่อถือ ทำให้สร้างศาสนสถานเป็นอนุสาวรีย์ของตน เพื่อให้ตนได้รับ “กรรมดี” ที่จะรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระศิวะ หรือพระวิษณุในบั้นปลายนั้นแหละ ที่ทำให้สังคมเขมร ต้องสูญสิ้นทรัพยากรและกำลังไพร่พลไปในการก่อสร้าง อาณาจักรเขมรอ่อนแอลง ในขณะที่อาณาจักรไทยค่อยๆ เข้มแข็งขึ้น และเมื่อเผชิญศึกสงคราม ก็ไม่สามารถรักษาเมืองเอาไว้ได้

ศาสนาฮินดู-พราหมณ์ในเขมร กลายเป็นศาสนาชนชั้นผู้นำ ในขณะที่ ชนชั้นล่างที่เป็นชาวไร่ชาวนาเริ่มเห็นว่า ศาสนาพุทธนิกายหินยาน ที่แพร่เข้ามา ในช่วงพ.ศ.1700-1800 กลายเป็นทางออกใหม่ของผู้ยากไร้และต่ำต้อย พระสงฆ์ กลายเป็นทางเลือกที่ดีกว่า พระและวัด กลายเป็นสิ่งที่น่านับถือมากกว่าเทวสถาน ปัจจัยภายในเหล่านี้ นำมาซึ่งการล่มสลายของขอม-เขมรโบราณ (น่าสนใจที่กรณีดังกล่าวกลับกันในอินเดีย คือ พุทธศาสนาสาบสูญไป ในขณะที่ฮินดู-พราหมณ์ยังทรงอิทธิพลอยู่อย่างมั่นคงในอินเดีย)

ประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมายังเป็นเรื่องถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการ トラบใดที่เรายังเป็นปราสาทหินของเขมร ตั้งตระหง่านอยู่ เราก็คงตั้งคำถามว่า สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และล่มสลายไปได้อย่างไร

